

A tudós magánya – Búcsú Horbulák Zsolttól (1972–2026)*

Mély megrendüléssel és fájdalommal fogadta a szlovákiai magyar tudományos és kulturális élet a hírt, hogy 2026. március 19-én, életének 54. évében, türelemmel viselt, súlyos betegség után elhunyt Horbulák Zsolt egyetemi oktató, kutató, szakíró és publicista.

Horbulák Zsolt kutatói és szakírói életműve a gazdaságtörténet, a monetáris elméletek és a regionális gazdaságpolitika metszéspontjában áll. Tanulmányaiban a gazdasági folyamatokat nem önmagukban, hanem politikai és társadalmi kontextusukban elemzi. A múltbeli mintázatok feltárása nála a jelenlegi strukturális és területi egyenlőtlenségek megértését szolgálja.

Egyik legfontosabb elméleti szintézise a *Finančné dejiny Európy* (Európa pénzügyi története), amely a pénz, a bankrendszer és az adózás fejlődéstörténetét tekinti át a kezdetektől a modern korig. (Horbulák 2015a) A mű alapvetése, hogy a pénz mint speciális áru fejlődése elválaszthatatlan az államszervezetek konszolidációjától és a társadalmi morál változásaitól. Horbulák nem csupán az intézménytörténetre fókuszál, hanem azt is vizsgálja, hogy a különböző korszakok uralkodó elitjei hogyan használták fel az adóztatási és hitelezési mechanizmusokat a politikai hatalom centralizálására és a gazdasági ciklusok befolyásolására. A kötet fő erénye, hogy a száraz gazdaságtant összeköti a valósággal és egyben rámutat, hogy az új pénzügyi megoldások mindig mozgásba hozták a történelmet.

A regionális és lokális folyamatok iránti elkötelezettségét tükrözi a *Dél-Szlovákia gazdasága a normalizációs időszakban (1969–1989)* című monográfiája. (Horbulák 2020) A korabeli szlovákiai szakkönyvek többnyire Szlovákia gazdasági növekedésével és a nehézipar fejlesztésével foglalkoztak. Emiatt a mezőgazdasági és közlekedési sajátosságokkal rendelkező déli régió kutatása elmaradt. Horbulák forráskritikai módszerekkel és statisztikai adatsorok szisztematikus feldolgozásával bontja le a normali-

* Ez az írás nem Horbulák Zsolt életművének teljességre törekvő áttekintése kíván lenni. Inkább néhány olyan kutatási csomópontra és munkára irányítja a figyelmet, amelyek jól megmutatják gondolkodásának lényegét, különösen a gazdasági folyamatok történeti beágyazottságát, a regionális egyenlőtlenségek iránti érzékenységet, valamint a társadalmi és politikai összefüggések iránti következetes érdeklődését.

záció időszakának hivatalos sikernarratíváit. A könyv egyik legfontosabb megállapítása, hogy a szocialista tervgazdaság egyenlősítő törekvései ellenére a dél-szlovákiai régióban rejtett strukturális elmaradottságok konzerválódtak. Az iparosítás egyoldalú, sokszor politikai alapú vezénylése és az infrastrukturális hálózatok hiányosságai olyan növekedési korlátokat hoztak létre, amelyek hatásai a rendszerváltozás utáni piacgazdasági átmenet során váltak igazán nyilvánvalóvá.

Ezt a gondolatmenetet folytatják és terjesztik ki országos szintre a *Regionálne hospodárske dejiny Slovenska* (Szlovákia regionális gazdaságtörténete) és a *Stručné hospodárske dejiny Slovenska* (Szlovákia rövid gazdaságtörténete) című egyetemi munkái. (Horbulák 2018, 2021) Ezek a művek szakítanak a hagyományos kronologikus történetírással és a gazdasági térszerkezet változásaira helyezik a hangsúlyt. Horbulák bemutatja, hogy Szlovákia mai területi egyenlőtlenségei – a fejlett nyugati és az elmaradottabb keleti, délkeleti régiók közötti szakadék – nem modern keletű problémák, hanem mély történelmi gyökerekkel bírnak. A dualizmus kori vasútfejlesztések, a két világháború közötti strukturális válságok, majd a szocialista nehézipar mesterséges betelepítése mind hozzájárultak ahhoz a torz térszerkezethez, amellyel a mai gazdaságpolitikának is szembe kell néznie.

Kutatói pályájának egyik legjelentősebb, elméleti és politikatörténeti szempontból is leginkább kimunkált darabja a *Reform és visszarendeződés. A csehszlovák állampárt a magyar gazdasági reformokról 1968-tól a rendszerváltozásig* című munkája. (Horbulák 2025) A szerző a prágai tavasz leverése utáni csehszlovák pártvezetés belső reflexióit és titkos jelentéseit elemzi az 1968-as magyarországi új gazdasági mechanizmussal kapcsolatban. Horbulák rávilágít arra a paradoxonra, hogy miközben Csehszlovákiában a „normalizáció” jelszava alatt teljes ideológiai és gazdasági visszarendeződés zajlott, a prágai vezetés feszült figyelemmel és komoly aggodalommal követte a Kádár-rendszer decentralizációs és piacbarát kísérleteit. A tanulmány kiválóan modellezi a szocialista gazdasági integráció működésképtelenségét és azokat a belső ideológiai gátakat, amelyek megakadályozták a gazdasági reformok végrehajtását.

A makrogazdasági folyamatok mellett a mikrogazdasági és társadalmi felelősségvállalási kérdések is foglalkoztatták, amit a *Spoločenská zodpovednosť malých a stredných podnikov* (A kis- és középvállalkozások társadalmi felelősségvállalása) című kötete igazol. (Horbulák 2015b) Ebben a könyvben a szerző a multinacionális cégek támogatói programjait szabja rá a kis- és középvállalkozásokra. Rámutat, hogy a kisebb cégeknél ez nem marketing, hanem a helyi közösséghez való kötődés és a gazdasági túlélés kulcsa.

Továbbiakban kiemelendő a Demeter Gáborral közösen jegyzett alapvető fontosságú demográfiai-statisztikai tanulmánya, amely *A szlovákiai magyar közösség létszáma és területi mintázata a népszámlálási statisztikák (1910–2021) tükrében* címet viseli. (Demeter–Horbulák 2023, 207–233. p.) Ebben a kiemelkedően hosszú távú elemzésben a szerzők több mint egy évszázad népszámlálási adatait vetik össze. A

tanulmány rávilágít arra, hogy a szlovákiai magyarság számbeli fogyása és területi elhelyezkedésének megváltozása mögött nem csupán politikai döntések, hanem mélyreható gazdasági és strukturális kényszerek is állnak. Az urbanizáció, az ipari centrumoktól való távolság, a regionális munkaerőpiacok beszűkülése és az elvándorlás mind olyan gazdasági tényezők, amelyek közvetlenül gyorsították fel az asszimilációs és demográfiai folyamatokat. Horbulák ebben az írásban is bebizonyítja, hogy a kisebbségi lét kérdései nem értelmezhetők tisztán etnikai vagy jogi keretek között. Csupán csendesen megjegyezhetjük, hogy a gazdasági háttér-folyamatok ismerete elengedhetetlen közösségünk valós helyzetének diagnosztizálásához.

A múltbeli mintázatok feltárása itt közvetlen eszközként szolgál a jelenlegi területi egyenlőtlenségek megértéséhez. Ennek legjobb példája a Demeter–Horbulák szerzőpárosnak az a tanulmánya, amely statisztikai adatokkal vizsgálja a Trianon előtti és utáni területi egyenlőtlenségeket. A szerzők feltárják, miként rajzolta át a régiók fejlődési pályáját a gazdasági modernizáció, a nemzetiségi politika, valamint az új államhatárok meghúzása. A kutatás kulcstézise, hogy a történelmi Magyarország 1910-es társadalmi-gazdasági törésvonalai már a békedöntés előtt szinte pontosan kijelölték a későbbi trianoni határokat. A korabeli perifériák elmaradottsága ráadásul egybeesett a nemzetiségi területekkel, mivel a dualizmus kori modernizáció és az asszimiláció kéz a kézben járt, ami komoly belső feszültségekhez vezetett. Az elemzés egészen 2010-ig követi a folyamatokat, bizonyítva, hogy a határok megváltoztatása önmagában nem szüntette meg a regionális különbségeket. Az utódállamok fejlesztéspolitikája nem volt hatékonyabb a korábnál, a régiók pedig csupán szerepet cseréltek, miközben a korábban elmaradott Északnyugat-Szlovákia felzárkózott, ellenben az 1910-ben még virágzó, nagyrészt magyarok lakta Dél-Szlovákia és a határ menti sávok mára perifériává váltak. A szerzők 1930-as adatokkal igazolják, hogy ez a szerkezeti átrendeződés meglepően hamar, közvetlenül a Trianon utáni évtizedben megkezdődött. (Demeter–Horbulák 2021, 889–919. p.)

Horbulák Zsolt legfontosabb írásai és monográfiái együttesen egy olyan koherens életművet alkotnak, amely sikeresen kapcsolta össze a levéltári kutatások pontosságát a modern közgazdaságtan analitikus eszköztárával. Írásai világos, sallangmentes stílusuknak köszönhetően nemcsak a szakmai közösség, hanem a gazdasági és történelmi folyamatok iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség számára is alapvető hivatkozási pontot jelentenek.

Távozásával egy olyan ritka látásmódú tudóst veszítettünk el, aki egész pályafutása során a gazdaságtan racionális struktúrái és a történelem mély, emberi összefüggései között épített hidakat. Az utókor számára hátrahagyott gazdag publikációs tevékenysége és oktatói munkássága egyaránt bizonyítja, hogy a múlt megértése nélkül a jelen gazdasági folyamatai sem elemezhetők pontosan.

Nyugodjon békében!

Gaučík István

Irodalom

- Demeter Gábor–Horbulák Zsolt 2021. Regional socio-economic inequalities before and after the collapse of the Hungarian Kingdom – modernization, “Magyarization” and economic exploitation from a different perspective. *Historický časopis*, 69. évf. 5. sz. 889–919. p.
- Demeter Gábor–Horbulák Zsolt 2023. A szlovákiai magyar közösség létszáma és területi mintázata a népszámlálási statisztikák (1910–2021) tükrében. *Területi Statisztika*, 63. évf. 2. sz. 207–233. p.
- Horbulák Zsolt 2015a. *Finančné dejiny Európy (história peňažníctva, bankovníctva a zdanenia)*. Bratislava, Wolters Kluwer.
- Horbulák Zsolt 2015b. *Spoločenská zodpovednosť malých a stredných podnikov*. Bratislava, Iris.
- Horbulák Zsolt 2018. *Regionálne hospodárske dejiny Slovenska*. Trenčín, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov.
- Horbulák Zsolt 2020. *Dél-Szlovákia gazdasága a normalizációs időszakban (1969–1989)*. Komárom, Selye János Egyetem.
- Horbulák Zsolt 2021. *Stručné hospodárske dejiny Slovenska*. Bratislava, Ekonóm.
- Horbulák Zsolt 2025. *Reform és visszarendeződés. A csehszlovák állampárt a magyar gazdasági reformokról 1968-tól a rendszerváltozásig*. Budapest, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet.